

חוברת לימוד והגות

לך לך

11 שאלות לשיחה סביב שולחן השבת

אחת עשרה שאלות מתוך שיעורו של הרב רפאל בניזרי "לך לך — לוט, שכננו": בן אח הדומה לאברם עד תווי פניו, מריבת רועים בארץ שהובטחה אך לא נכבשה, ושתי סכנות סימטריות — מצרים המתיכה הכול וסדום שאינה חולקת דבר. ועד המשפט הזה, שנאמר כדי להיפרד: אנשים אחים אנחנו.

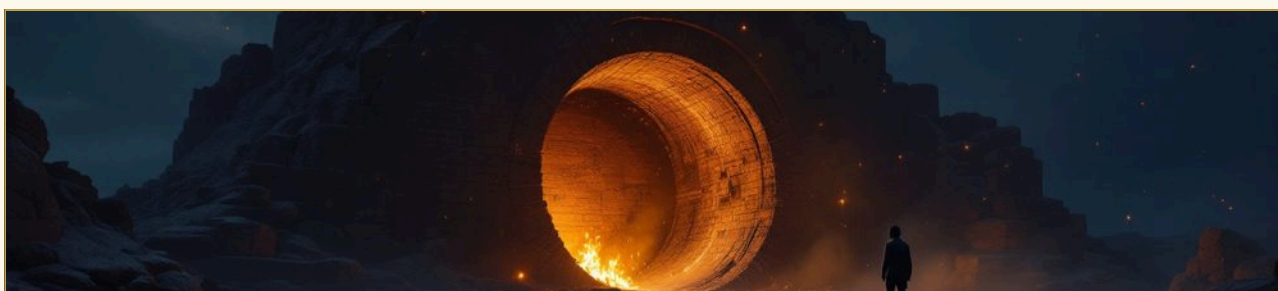

הרב רפאל בניזרי

תוכן הנושאים

נושאים להגות ושאלות לשיחה סביב שולחן פרשת לך לך

01	הרן וכבשן האש
02	אין מחקים את האבות
03	פנים רבות, מסגרת אחת
04	מריבת הרועים
05	ארץ שאחרים יכולים לשבת בה
06	שתי מצרים
07	כשהצדקה נעשית חטא
08	מדוע להתפלל על אבימלך ולא על פרעה?
09	"כִּי אֲנֹשִׁים אֲחִים אֲנֶחְנוּ"
10	שני משיחים
11	כעפר הארץ

הצגה

סיפורו של לוט מתחיל במות אביו. הרן אמר בלבו: אם ייצא אברם בשלום מכבשן האש, אאמין שיש השגחה, ואלך בדרכו. אברם יצא. הרן קפץ בתורו, ונספה.

השאלה

מה יש ללמוד מהרן, שמת משום שביקש ללכת בדרך אמונתו של אחיו?

התשובה

"וַיָּמָת הָרָן עַל פְּנֵי תַרְחַ אָבִיו בְּאֶרֶץ מוֹלְדָתוֹ בְּאֹרֶן כְּשָׂדִים" (בראשית יא, כח).

לא תמיד עומדים לרשותנו אותם משאבים בחיים הרוחניים, אומר הרב. לא הכול דומה, והנס שנעשה לאחד לא בהכרח ייעשה לאחר. הרן ביקש להישען על הצלחתו של אחר; הוא עבר את אותו ניסיון בלי שהיה לו אותו כוח.

ובכל זאת נזכור לו שביקש להעמיד את עצמו כדוגמה לאמונתו באלוקי אברהם. ובסוף המסלול הזה יופיע משיח ישראל, שהרי דוד ייצא מזרעו של לוט, בן הרן.

מסקנת הרב

הנס שעשוי להיעשות לאחד לא בהכרח יינתן לאחר.

לקח לשולחן

מפתח להיכנס לניסיון משום שאחר עמד בו. האם רצינו פעם לעשות "כמו" משהו, בלי שהיו לנו הכוחות לכך? מה למדנו מן הכישלון הזה?

הצגה

לוט הלך אחרי אברם; הוא דומה לו עד תווי פניו, ורואה את עצמו כמורשו הרוחני האמיתי. לדעת הרב, דווקא זה מרעיל את ראשית דרכו של אברם.

השאלה

מדוע חיקוי של רב עלול להפוך לסכנה — והאם צריך לחקות את האבות?

התשובה

"וַיַּעַל אֲבָרָם מִמִּצְרַיִם... וְלוֹט עִמּוֹ" (בראשית יג, א); "וְגַם יַעֲרֹב רַב עִלָּה אֲתָם" (שמות יב, לח).

כל אחד, בחייו הרוחניים, מתפתח בדרכו. הולכים אחרי רב, אבל אין מחקים את האבות. לקיים את חוקי התורה — כן; לנסות לעבור מחדש את הניסיונות שלהם — לא: לא נישא שתי אחיות כמו יעקב, לא נרד למצרים משום שיש רעב, ולא נעורר עקידה כדי לזכות למען ה'. החיים הרוחניים הם משותפים בקיום המצוות; בדרך ההתפתחות, לכל אחד הקצב והרגישות שלו.

הכתוב אומר שאברם "עולה" ממצרים. עם ישראל, לעומת זאת, יצא ממנה; אלה שעלו ממנה היו הערב רב שהצטרף לבני ישראל, והוא שיחולל את חטא העגל. התופעה ניכרת כבר כאן: אברם עולה, ומעלה עמו את לוט.

מסקנת הרב

האבות פשוט רמזו לנו, דרך חייהם, למה שנידרש להתמודד איתו בשלבי התפתחותנו.

לקח לשולחן

להעריך אינו להעתיק. את מי אנו מעריצים עד כדי כך שהיינו רוצים להידמות לו בכול? שכל אחד יאמר מה היה רוצה לקחת ממנו — ומה אצלו צריך להישאר בקצב שלו.

הצגה

בעניין לוט, המבקש להיות יורשו של אברם, הרב קובע כלל: מה מגדיר את היהדות, ומה מוציא אדם ממסגרתה?

השאלה

האם יש דרך אחת בלבד להיות יהודי — והאם אפשר לצאת מכלל ישראל באי־קיום מצווה?

התשובה

"וְעַל כָּרְיִיתְךָ שְׁחַתְמָת בְּקִשְׁרֵנוּ" (ברכת המזון).

אין הגדרה אחת ליהדות: יש זרם חסידי, זרם ליטאי, זרם מסורתי, וכל אחד מיישם בדרכו את דרכו הרוחנית. אבל יש גבולות: מסגרת שש מאות ושלוש עשרה המצוות.

ומי שאינו מקיים אחד מן החוקים האלה אינו יוצא בכך ממסגרת עם ישראל. הרב מביא לכך דוגמה: יהודי שאינו מהול נחשב כמי שכבר מהול. מי שנדר שלא ליהנות מן ה"ערלים" מותר לו ליהנות משירות שעשה לו יהודי שאינו מהול, שהרי המילה אינה מכוונת אליו. היהודי הזה חורג מקיום המצווה, אבל אות הברית כבר חקק בבשרו.

מסקנת הרב

מי שאינו מקיים מצווה אחת מתרי"ג המצוות אינו יוצא בכך ממסגרת עם ישראל.

לקח לשולחן

במשפחתנו, כל אחד חי את יהדותו בדרכו. האם אנו יודעים להכיר בשייכותו של מי שמקיים פחות מאיתנו? שכל אחד יאמר מה, בעיניו, מחבר בין כולנו למרות ההבדלים.

הצגה

בעלייתו ממצרים התעשר לוט. הוא חושב שיוכל להיעשות עצמאי ולא להיות תלוי עוד באברם. הסכסוך פורץ בין רועיהם, והכתוב מוסיף: "והקנעני והפרזי אָז יֵשֶׁב בְּאֶרֶץ".

השאלה

על מה כאמת רבים רועי אברם ורועי לוט?

התשובה

"וַיְהִי כִּיבֵּין רְעֵי מִקְנֵה אֲבָרָם וּבֵין רְעֵי מִקְנֵה לוֹט וְהַקְנַעֲנִי וְהַפְּרִזִּי אָז יֵשֶׁב בְּאֶרֶץ" (בראשית יג, ז).

לוט נאחז בקו מנחה אחד של רבו: עשיית הצדק. הרב אינו מקל בזה ראש — להקפיד בדרך שבה חיים את היהדות, כלפי ה' כמו כלפי החברה, אינו דבר של מה בכך. אבל קו אחד הנלקח לבדו חדל להיות דרך. ולא במקרה פורץ הסכסוך ברמת הרועים: הרועים האלה הם התלמידים של אלה ושל אלה.

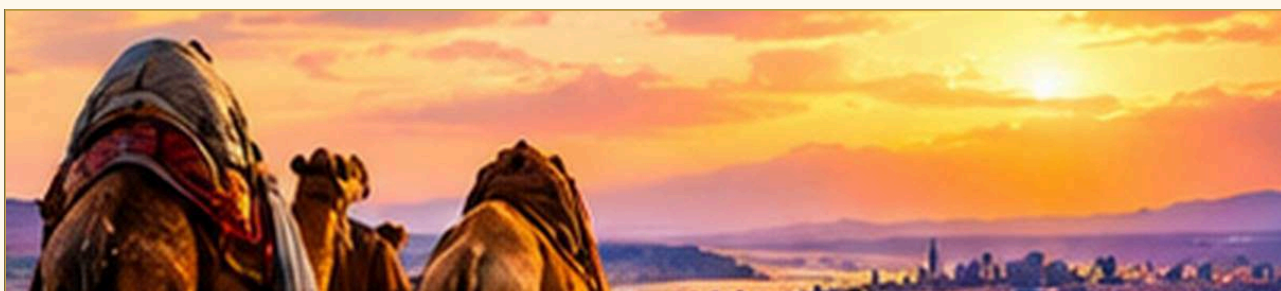
הארץ הובטחה, אבל לא נכבשה: האם מותר לשלוח בה את העדר לרעות בשדות השכנים? לוט מנמק שהארץ הובטחה לזרע אברם, שלאברם אין זרע, שהוא אפוא היורש והארץ מגיעה לו — נימוק, מעיד הרב, שרואים גם בימינו. אברם, לעומתו, סבור שכל עוד הבעלות לא נקבעה סופית, יש להמשיך לחיות ביחסים טובים עם השכנים.

מסקנת הרב

כל עוד הארץ לא נכבשה והבעלות לא נקבעה סופית, יש להמשיך לחיות ביחסים טובים עם השכנים.

לקח לשולחן

מריבות "הרועים" שלנו — על מקומות, על חפצים, על זמן מסך — מסתירות לפעמים שאלה גדולה יותר. איזו שאלה מסתתרת מאחורי המריבה האחרונה שלנו? וכיצד לחיות ביחסים טובים עם שכן לפני שהכול הוסדר?

הצגה

אברם אינו מגיע לכנען לבדו: הוא מעלה עמו את לוט, ואת "הנפֶּשׁ אֲשֶׁר עָשָׂה בְּחָרָן", אלה שקירב לדרכו. הרב קורא בכך תוכנית של חיים משותפים.

השאלה

מדוע רוצה אברם לשותף בחיים בארץ גם אחרים מלבד זרעו — ומה מבדיל בין "גוי גדול" לבין עם קדוש?

התשובה

"וְאֵת הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר עָשָׂה בְּחָרָן" (בראשית יב, ה); "וְהַחֲזִיקוּ בְּכַנְף אִישׁ יְהוּדִי לְאֹמֶר נִלְכָּה עִמָּכֶם" (זכריה ח, כג).

עם ישראל אינו כאן כדי לחיות לבדו, מנותק מן האומות. הבעלות נשארת של בני אברהם ושל זרע יצחק, אבל אין בכך כדי למנוע מעמים אחרים לשבת בה, שהרי איננו יכולים לתפוס את קיומנו בלי העמים האחרים. הובטח שבאחרית הימים יחזיק איש מן האומות בכנף בגדו של יהודי ויאמר לו: קח אותי עמך, כי ידעתי שה' עמך. אין פירוש הדבר שיקיים את כל התורה, ולא שיתבע חלק בארץ.

שהרי "גוי גדול" אינו מספיק: גם לישמעאל הובטח כך. להיות גדול הוא עניין של חשיבות, לא בהכרח של מספר. מה שמבדיל הוא הקדושה: עם קדוש, זמן קדוש, ארץ קדושה. ארץ ישראל נשארת המעבדה הרוחנית של עם ישראל, ממד חיים המחבר את העולם כולו לתכלית אחת.

מסקנת הרב

איננו יכולים לתפוס את קיומנו בלי העמים האחרים.

לקח לשולחן

אם מי "משכנו אחרינו" השנה — מישוה שמבטו השתנה בזכותנו? ואיזה מקום אנו נותנים בביתנו למי שאינם מן המשפחה?

הצגה

כל אחד חייב לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים. הרב מעיר שהשם העברי מצרים הוא בלשון זוגית: אין יוצאים ממצרים אחת בלבד.

השאלה

מהן שתי ה"מצרים" המאיימות על אברם — ומדוע אף אחת מהן אינה יכולה להחזיק מעמד?

התשובה

"בְּכָל דּוֹר וָדוֹר חֵיב אָדָם לְרֹאוֹת אֶת עַצְמוֹ כְּאִילוֹ הוּא יֵצֵא מִמִּצְרַיִם" (הגדה של פסח).

מצרים הראשונה מבקשת להתייך את היחיד בהמון. היא מחזיקה עמים אחרים תחת שלטונה, מעניקה להם אוטונומיה, אבל הם נשארים מושבות: כולם צריכים לחשוב כמו כולם ולאכול כמו כולם. לא לחינם טבעה מצרים: ביטול האני לטובת הכלל מוביל לכליון של הכול. כללה הוא החליפין הכוללים: שלי שלך ושליך שלי.

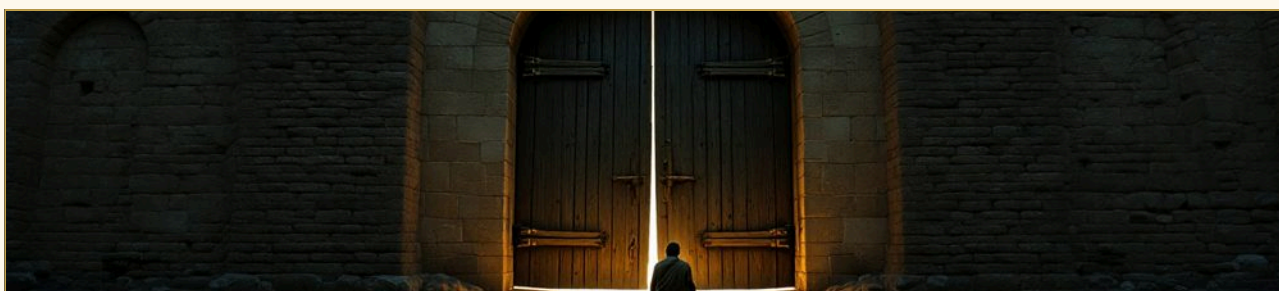
השנייה היא סדום, הקובעת את ההפך: מידת הדין, הצדק הטהור, כל אחד שומר את שלו. אף אחת אינה מחזיקה מעמד: אי אפשר לחיות לפי הצדק הטהור, וגם לא לפי מצרים שבה הכול מותר, עד שיוסף יולאם בה את כל האדמות לטובת פרעה. צריך למצוא את דרך האמצע: שכל אחד ישמור את שלו, משום שעמל כדי להשיגו, בלי שמידת הדין תהפוך לשיטה.

מסקנת הרב

צריך למצוא את דרך האמצע בין השתיים.

לקח לשולחן

בביתנו, האם אנו נוטים יותר ל"הכול של כולם" או ל"כל אחד ושלו"? היכן צריך קצת יותר שיתוף, והיכן קצת יותר כבוד למה ששייך לכל אחד?

הצגה

לפי סדום, לא כולם נולדים עם אותם סיכויים ואותם כישורים — והבורא הוא שרצה כך. הרב הולך עם ההיגיון הזה עד הסוף, ומראה לאן הוא מוביל.

השאלה

כיצד מגיעה סדום לגנות את הצדקה — ומה נשאר נכון בביקורתה?

התשובה

"וַיִּבְחַר לוֹ לֹט אֶת כָּל כְּכַר הַיָּדֵן וַיֵּסַע לֹט מִקֶּדֶם" (בראשית יג, יא).

אם הבורא רצה שאדם פלוני יהיה עני, מדוע אתנגד לכך? לעשות צדקה, לפי ההיגיון הזה, הוא לפעול נגד מי שגור את גורלו. ובכל זאת מביא הרב שכאשר נשאל אחד החכמים למה דומה הכופר בתחום הטומאה, השיב: למי שעושה מעשה צדקה — משום שהוא עושה אותו מתוך רוח של שליטה ושל מניפולציה בזולת. רוח פטרונית, תהא אשר תהא, מסיטה את החוק ממסלולו.

יש גאווה לגיטימית בהתקדמות בכוחות עצמך: ילד נועד לעמוד יום אחד ברשות עצמו, וכך גם תלמיד. אבל מידת דין מוחלטת אינה מאפשרת לא צמיחה, לא התחדשות ולא ידיעה. ולוט מתרחק "מקדם": לא רק מזרחה, אלא הרחק מקדמונו של עולם, מי שראה שהעולם אינו יכול לעמוד במידת הדין לבדה, ושיתף בה את מידת הרחמים.

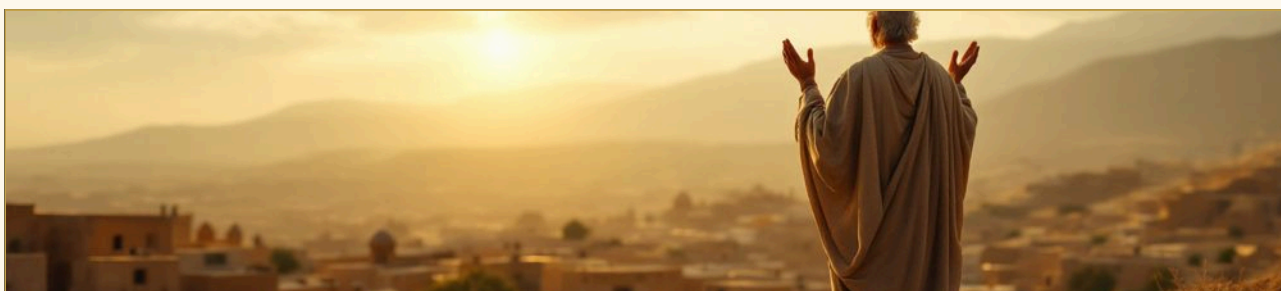
מסקנת הרב

רוח פטרונית, תהא אשר תהא, היא דרך להסיט את החוק ממסלולו.

לקח לשולחן

כשאנו עוזרים למישהו, האם אנו עוזרים לו לגדול או להיות תלוי בנו? שכל אחד יחשוב על עזרה שקיבל ושהפכה אותו לחופשי יותר — ועל אחרת שהפכה אותו לבעל חוב.

מדוע להתפלל על אבימלך ולא על פרעה?

הצגה

שני מלכים לוקחים את שרה: פרעה, ומאוחר יותר אבימלך מלך גרר. הרב מבחין בהבדל: אברהם אינו מתפלל על פרעה, אבל מתפלל על אבימלך.

השאלה

מדוע מתפלל אברהם על האחד ולא על האחר?

התשובה

"וַיִּנָּע ה' אֶת פְּרִעָה נְנָעִים גְּדֻלִּים" (בראשית יב, יז); "וַיִּתְפַּלֵּל בְּעֶדְךָ וַחֲיֶיהָ" (בראשית כ, ז).

כשפרעה לוקח את שרה, הוא נושא בתוצאות מעשהו: ננעים פוגעים בו, ואיש אינו אומר לו לבקש מאברהם שיתפלל עליו. אברהם אינו מתערב. למחרת משיב פרעה את שרה ומלווה אותה במתנות רבות: זה מה שמעשיר את אברהם, כשם שבני ישראל ייצאו מאוחר יותר ממצרים ברכוש גדול, בלי שהתפללו על המצרים המוכים בננעים.

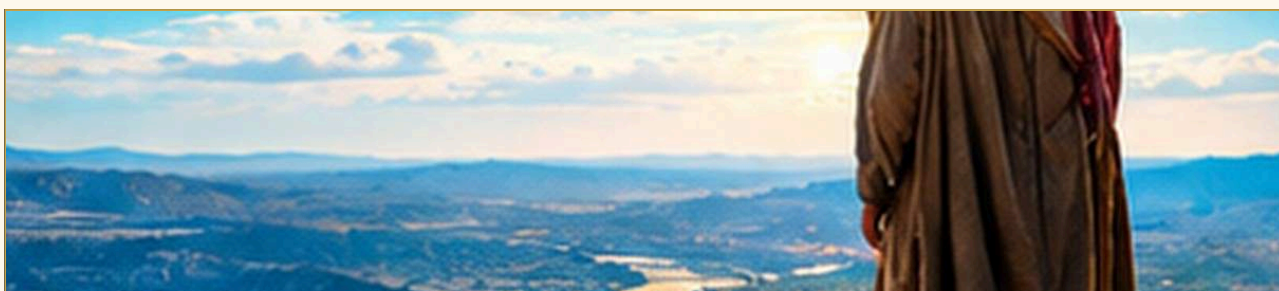
עם אבימלך הכול שונה. ה' מתגלה אליו כשעדיין לא נגע בשרה, ועוד הוא תוהה אם סיפור האח והאחות הזה נכון; הוא מבקש ממנו שיבקש מאברהם להתפלל בעדו — ואברהם מתפלל. וכך גם אברהם לא יתפלל על מצרים, אבל יתפלל על סדום: שהרי הצדק של סדום יכול להיגאל, ובלבד שישלב את מה שיש במצרים מן החליפין והשיתוף. זו תהיה אז תקופת המשיח.

מסקנת הרב

אברהם אינו מתפלל על מצרים, הוא מתפלל על סדום.

לקח לשולחן

על מי אנו מתפללים? רק על הקרובים לנו, או גם על מי שפגעו בנו אך עוד יכולים להשתנות? שכל אחד יזכיר מישהו שיוכל להתפלל עליו בשבת הזאת.

הצגה

הרועים רבים, ואברם אומר ללוט: אל נא תהי מריבה ביני ובינך, כי אנשים אחים אנחנו; הפרד נא מעלי. המשפט הזה מצוטט היום לעתים קרובות — במובן ההפוך.

השאלה

מדוע האחוזה משמשת כאן נימוק להיפרד, כשבכל מקום אחר מעלים אותה כדי להתאחד?

התשובה

"כִּי אֲנָשִׁים אֲחִים אֲנַחְנוּ" (בראשית יג, ח).

אברם הוא שמבקש את ההיפרדות, כדי שלא יהיה בלבול. הרב מעיר שהמשפט הזה מופיע היום בנאומים בין הזרמים השונים של עם ישראל כקריאה להתכנס יחד; אבל הוא נאמר לשם פרידה. אנו חולקים ערכים, והשיתוף הזה עושה אותנו אחים; אבל אין פירוש הדבר שעלינו להיות זהים, ללכת מן הזוהה אל הזוהה. כל אחד נשאר בדרכו: אם אתה סבור שהדין מתאים לך, אני שומר על דרך החסד.

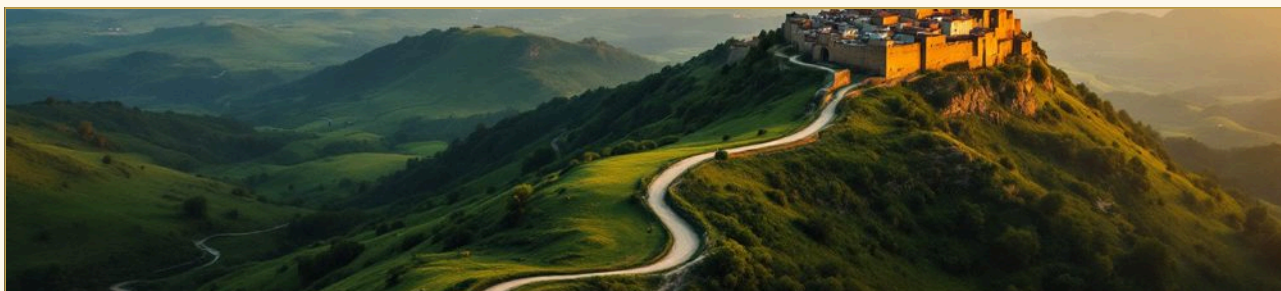
החסד הזה הותר עקבות גם אצל מי שהתרחקו: צאצאי ישמעאל, מעיר הרב, מצטיינים בקבלת הפנים שהם מעניקים לאורחיהם, הדלת תמיד פתוחה — מנהג של חסד שירשו מאברהם, שבו האחד מפנה מקום לאחר.

מסקנת הרב

אנו חולקים ערכים, והשיתוף בערכים האלה עושה אותנו אחים. אבל אין פירוש הדבר שעלינו להיות זהים זה לזה.

לקח לשולחן

לעתים קרובות אנו מבלבלים בין אחדות לדמיון. מי במשפחתנו אינו דומה לנו ובכל זאת נשאר אחינו? וממה היינו צריכים לפעמים להתרחק — לא מתוך ריב, אלא כדי שכל אחד ישמור על דרכו?

הצגה

מצרים וסדום, רוחב לב ומידת דין: הרב מוצא את שתי התנועות האלה באופק ההיסטוריה, בשתי הדמויות המשיחיות שהמסורת מבשרת עליהן.

השאלה

מה מייצגים משיח בן יוסף ומשיח בן דוד — ומדוע אין לדחות לא את זה ולא את זה?

התשובה

משיח בן יוסף ומשיח בן דוד.

הראשון, משיח בן יוסף, סבור שהכול צריך להיות תחת דגל אחד — לא עוד דגלו של פרעה, אלא דגלו של בורא העולם, כשכל זרמי המחשבה מתכנסים אל הרעיון של ה' שברא את העולם ומשיח עליו. אבל הוא יפנה את מקומו למשיח בן דוד, המקפיד שכל אחד ישמור את מה שמאפיין אותו, מגדיר אותו, מייחד אותו.

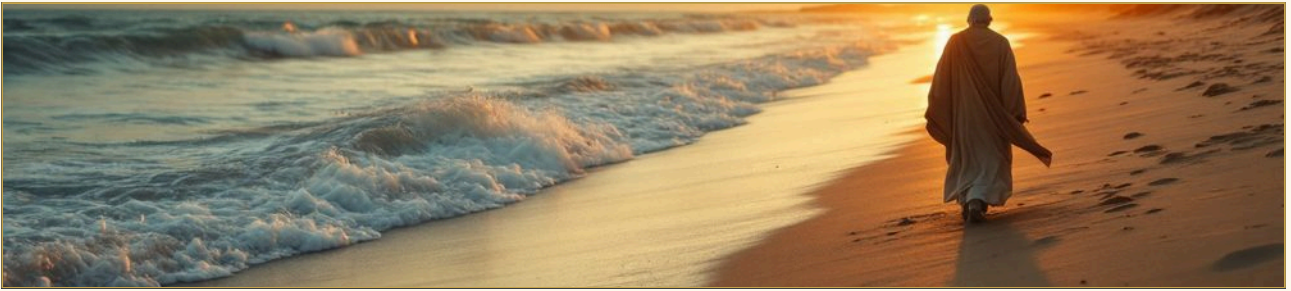
את שתי התנועות האלה מוצאים בתוך מורשתו של אברהם עצמה: מצד אחד פתיחות ואחידות, הדלתות הפתוחות שהיו יקרות לאברהם; מצד אחר שמירה קפדנית, שמרנית יותר. אין מדובר לדחות לא את זה ולא את זה: סכומן הוא שעושה את המשיחיות של עם ישראל. ואנו רק מתקנים, בכל פעם, את תנועות רוחב הלב ואת תנועות מידת הדין שהיו לנו: לדעת לאזן את הדברים.

מסקנת הרב

לא נדחה לא את זה ולא את זה: סכומן של שתי התנועות האלה הוא שעושה את המשיחיות של עם ישראל.

לקח לשולחן

במשפחתנו יש לעתים קרובות "בן יוסף" הרוצה לאחד ו"בן דוד" המקפיד שכל אחד יישאר הוא עצמו. מי ממלא איזה תפקיד אצלנו? וכיצד לגרום להם לפעול יחד?

הצגה

משנפרד לוט, ה' מחדש את ההבטחה: שא נא עיניך, כי את כל הארץ הזאת אתננה לזרעך עד עולם, וזרעך יהיה כעפר הארץ. הרב קורא את ההבטחה הזאת לאור ההיפרדות.

השאלה

מה משנה ההיפרדות מלוט לגבי הארץ — ומדוע להמשיל את זרע אברם לעפר?

התשובה

"וְשָׁמַתִּי אֶת זֶרְעֶךָ כְּעָפָר הָאָרֶץ" (בראשית יג, טז); "כִּי אַתֶּם הִמְעַטְתֶּם מִכָּל הָעַמִּים" (דברים ז, ז).

הפרזי הוא מי שאומר שהארץ פתוחה, פרווה, בלי גבול, שייכת לכולם; הכנעני הוא מי שתובע אותה לעצמו בלבד. וארץ ישראל היא אכן ארץ בלי גבול, אבל היא בלעדית לישראל. לכן ה' מכריז שוב שייתן אותה לזרע אברם עד עולם.

עפר הארץ הוא מה שעוצר את תנועת הגלים ומונע מן הארץ להיות מוצפת. וכך, אם בחר ה' בְּמַעַט מִכָּל הָעַמִּים, חז"ל מבינים: במי שיודע למעט את עצמו לעומת אחרים. אי אפשר לעמוד במקום על חולות נודדים: צריך להתהלך בארץ הזאת, לארכה ולרחבה. ואברם הולך להתיישב בחברון, ושם הוא בונה מזבח.

מסקנת הרב

חברון היא נקודת החיבור של הרוחני והגשמי.

לקח לשולחן

למעט את עצמך אין פירושו להיעלם. באיזה מצב לאחרונה ענוותנו, כמו העפר, עצרה גל שאיים לסחוף הכול? שכל אחד ייתן דוגמה.